

Προστασία Μνημείων & Συνόλων

τχ.1. Συλλογή κειμένων

Τμήμα Αρχιτεκτονικής Πολυτεχνική Σχολή Α.Π.Θ.

Θεσσαλονίκη 1977

Από τα μέσα ακριβώς της δεκαετίας του '70 αρχίζει επιτέλους και στον τόπο μας η αντιστροφή κίνηση για τη διάσωση της αρχιτεκτονικής αυτής κληρονομιάς, δειλά στην αρχή, με μεγαλύτερους βαθμούς ευαισθητοποίησης όσο περνούσαν τα χρόνια, με τη βοήθεια βέβαια και των ερεθισμάτων από το εξωτερικό, όπου τα πρόβλημά είχε γίνει νωρίτερα αισθητό και είχε οδηγήσει σε δραματικές συσπειρώσεις και ενέργειες ευαισθητών αλλά δυναμικών μετασηφικών. Σημειώνουμε εδώ το Συνέδριο του Άμστερνταμ για την Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική Κληρονομιά το 1975, που κατέληγε στη Διακήρυξη του Άμστερνταμ, η οποία προβάλλει ιδιαίτερα την έννοια της ολοκληρωμένης συντήρησης, που εμπεριέχει την εισδοχή στο προστατευόμενο ιστορικά κτίρια νέων λειτουργιών και χρήσεων. Η νέα αυτή αντίληψη διατήρησης (που είναι δυνατή ασφαλώς κατά κύριο λόγο στα νεότερα ιστορικά συνόλα ή μεμονωμένα κτίρια και όχι σε αρχαιολογικά ερείπια ή μνημεία) εντάσσει τους νεότερους φορείς αυτής της μνήμης στο σύγχρονο χωροταξικό και παλεοδομικό σχεδιασμό, αναδεικνυόντάς τους έτσι σε κοινωνικά αγαθά με άμεση συμβολή και στη βελτίωση του σύγχρονου οικιστικού περιβάλλοντος. Παρόμοιες διεθνείς θεσμικές ασπίδες πολλαπλασιάζονται. Συνεχιστή της παραπάνω ευρωπαϊκής διακήρυξης είναι η Σύμβαση της Γρανάδας (1985), η οποία αποτελεί μια νέα, θετικότερη πρόταση που απόβλεπε πέρα από τη συντήρηση και ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και στη βελτίωση του όλου αστικού και αγροτικού περιβάλλοντος σε συνάρτηση με τα πολιτιστικά αυτά αγαθά του παρελθόντος.

Οι σχετικές ενέργειες και αποφάσεις κορυφώνονται ίσως με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), όπου το άρθρο 128 αναφέρεται «στη διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας», στους στόχους του οποίου είναι, κατά μεγάλο μέρος, η προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, όπως δείχνουν τα σχετικά διαδοχικά ετήσια προγράμματα (Ραφαήλ κ.λπ.) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ιδιαίτερα το τρέχον πρόγραμμα 1998 είναι αφιερωμένο σε κτίρια όχι μόνο υψηλής τέχνης αλλά και σε εκείνα της στρατιωτικής, βιομηχανικής ή αγροτικής αρχιτεκτονικής (βλ. επίσημη εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, α. 97, 41/31.3.1998).

Η μεταπολεμική περίοδος, αν μη τι άλλο, αποτελεί πραγματικά πρωτόγνωρη περίοδο στην ιστορία του πολιτισμού, με όλες αυτές τις ενέργειες σε τοπικό, εθνικό και διεθνικό επίπεδο που γίνονται για τη διάσωση (σε εποχή μάλλον ειρήνης και ευημερίας) ιστορικών κτιρίων και παλεοδομικών συνόλων (γειτονιών κ.λπ.) σε παραδοσιακούς οικισμούς και παλαιά αστικά κέντρα. Πέρα από τις συμβάσεις, συμφωνίες, διακηρύξεις, σταυροφορίες και άλλες σπασμωδικές πολλές φορές ή νευρικές εκδηλώσεις, σημειώνονται επίσης και άλλα δραστηρότερα μέτρα. Ένα από αυτά είναι η θεσμοθέτηση νέων υπηρεσιών (Εφορείες Νεότερων Μνημείων, Κεντρικό Συμβούλιο Νεότερων Μνημείων κ.ά.) που επιφορτίζονται συγκεκριμένα με την επίτευξη αυτού του στόχου, τη διάσωση δηλαδή του νεότερου αρχιτεκτονικού και άλλου πολιτιστικού δυναμικού, που φαίνεται ότι κινδυνεύει άμεσα και σε πολλές περιπτώσεις ολοκληρωτικά, σε σύγκριση με τα παλαιότερα πολιτιστικά επιτεύγματα. Τα αρχαιολογικά καταλοιπα της Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα π.χ., φυλάσσονται μέσα στη μητέρα Γη, διατηρούν ένα μεγάλο ή μικρό έστω ποσοστό της υλικής τους ύστασης, ενώ τα νεότερα κτίρια που δίνουν τη θέση τους σε μοντέρνες οικοδομές εξαφανίζονται αυθόρμητα και είναι σαν να μην υπήρξαν ποτέ στο χώρο, παρά μόνο σαν φωτογραφίες ή σχέδια στην καλύτερη περίπτωση. Πόσα, αλήθεια, κτίρια του κέντρου αλλά και πόσες από τις ενδιαφέρουσες βίβες των εξοχών κατά μήκος της Νέας Παραλίας της Θεσσαλονίκης έχουν αφήσει έστω και το ελάχιστο ίχνος της ύπαρξής τους σε μας και στις επόμενες γενιές; Ενώ από την περίοδο της ελληνιστικής, ρωμαϊκής και βυζαντινής Θεσσαλονίκης έχουμε ασφαλώς περισ-

της της Θεσσαλονίκης, ως πρώην κτιστής μιας μικροεπιχειρηματικής προσπάθειας για τη δόμηση της. Η τελευταία πράξη αυτού του δράματος αρχίζει το 1976 με τη σύσταση της πρώτης επιτροπής του ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ για την αντιμετώπιση του κοινωνικού προβλήματος των ταλαιπωρημένων κατοίκων της, ως άμεση σχέση με τη δόμηση της παραδοσιακής της αρχιτεκτονικής. Μέχρι τότε είχε καταβληθεί να κρατήσει «με τα δόντα» και χωρίς κερδοσκοπική κλίση στη Ξενοδοχειακή Επιχειρήσεων Αρχαΐων η ένωση των συνόλων για την παροχή αυτή της πόλης, από όλες τις σφαιρικές σημαντικών πεδίων της με την ευθύνη και εδώ της κερδοσκοπικής πολιτικοποίησης. Την πρώτη επιτροπή ακολούθησε δεύτερη, διακοσμημένη με τη συμμετοχή και των εκπαιδευτικών των κατοίκων της Πύλης Πύλης, που μετά από αλληλεπίδραση συνεδράσεων και αμερόληπτες συζητήσεις (όλων των πλευρών του συνθέτου αυτού προβλήματος) έγινε πιο πύλη να προσφύγει στις δύο αυτές επιτροπές) κατέληξε σε αμερόληπη απόφαση-πόνημα, που υποβλήθηκε στον τότε Υπουργό Πολιτισμού. Εκεί αναγνωρίζεται καθαρή η ανάγκη προστασίας της Πύλης Πύλης στη πλαίσιο της ένωσης του παραδοσιακού συνόλου και ακόμα η αναγκαιότητα της συστημικής και οργανωτικής μελέτης του προβλήματος. Αυτό σημαίνει επίλυση του κοινωνικού προβλήματος των κατοίκων με ταυτόχρονη προστασία του πολιτιστικού ιστού και διατήρηση όσο το δυνατόν περισσότερων κτιρίων και κτιρίων στους αβύσσους αυτών κτιρίων ή ως κτιριακών συνόλων. Επίσης, την ανακάλυψη όλων κτιρίων καταδράματα με οργανωτική προστασία και αρχιτεκτονική εξέλιξη με τον απαραίτητο χαρακτήρα κάθε γεγονός και κτίριο. Με αυτές τις κριτικές διαδικασίες και με την αβύσσο της ίδιας σημασίας των κατοίκων της, που από όλες τις μερόληπτες πλευρές τους είχαν κερδίσει τις διατάξεις του προβλήματος, ξεκίνησε η μελέτη της παραπάνω θέσης από τις προόδους άλλων πολιτισμικών και κοινωνικών, της Πολιτισμικής Σχολής του ΑΠΘ, και παραδόθηκαν στο ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ οι κτιριακές προτάσεις στη μορφή προμελέτης το Δεκέμβριο του 1977. Και ενώ τα πράγματα προχωρούσαν στη λύση του πολιτιστικού αυτού προβλήματος, σύμφωνα με τη σύγχρονη κτιριακή δεικνολογία ανεπάρκειας και τη σύσταση για κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία του ηθικού πνεύματος, σημειώθηκε στις 5 Μαΐου 1978 μια ακατάλληλη υποστήριξη, αναφορικά με τη διατήρηση της Πύλης Πύλης ως παραδοσιακό σύνολο. Η ανεπιτυχημένη ομάδα ηγείται ενώ ο Υπουργός Πολιτισμού στον αφορείς του μέχρι τότε κτιρίου «με τα δόντα», όπως σημειώθηκε, το παραδοσιακό αυτό σύνολο της Θεσσαλονίκης από την επιθυμία των εργαζομένων και την εξαιρετική δύναμη που το ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ενδιαφέρεται να κερδίσει διατήρηση Α) μόνο μεμονωμένα κτίρια από το παραδοσιακό δωμάτιο της Πύλης Πύλης. Αυτή η απόφαση σημαίνει βέβαια ότι το ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ εγκατέλειψε για τη δυνατότητα κερδοσκοπικής προστασίας γενικών και ακατάλληλων συνόλων, που υπήρξε η πρωτολογία και το αδύνατο σήμα του προβλήματος μέχρι τότε. Μετά τη δραματική αυτή αλλαγή της Πολιτικής ως προς την καταβολή του ίδιου θέματος η εξέλιξη υπήρξε ραγδαία και βίαιη για τη στιγμή της προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στη χώρα μας. Μερικά μεμονωμένα κτίρια και η αρχιτεκτονική μορφή μόνο (εκκλησίες, κτήρια, τμήματα κ.α.) προστάχθηκαν σήμερα κερδοσκοπικά, ενώ η Πύλη Πύλης ως ακατάλληλο παραδοσιακό σύνολο προσφύγει από τότε σε μια περιμετρική γενική καταδράση της υπαρκτής οικοδομικής μορφής και σε άμεση ανακάλυψη.

Τις μετέπειτα φάσεις της εξέλιξης του θέματος τις γνωρίζουμε όλοι. Έτσι σημαίνει όμως πρέπει να θυμόμαστε, το οποίο έχει σχέση με το κείμενο και τη δεικνολογία της προστασίας παραδοσιακών συνόλων και κτιρίων. Είναι μια ανάγκη που γεννήθηκε τότε στον ανθρώπινο εidos Λεωκωμάτων του κτιρίου, όπου δίνονται αρχιτεκτονικά στοιχεία (κατασκευές, οφείλουν, απαιτήματα δόμησης, λειτουργικές ανάγκες κ.α.) για την ανακάλυψη της μιας Πύλης Πύ-

λης. Η εντύπωση λοιπόν, από το λίκνισμα αυτό ήταν ότι δε θέλουμε να διατηρούμε την ανέλιξη και γρήγορο παραδοσιακό μορφή της παραγωγής. Την καταδικάζουμε λοιπόν και... την ξεσηκώνουμε με τριτοκομικές και τετρατοκομικές, σε συνεχές σύστημα αλλά με παραδοσιακά «μηνιαία» εδωτικά. Το εν λόγω ανατολίτικο παλαιό λεπτομερειακό σκελετόματι γι' αυτό το σκοπό που προέρχεται από μια παραρτισμένη σε όγκο κίτρινα και χαρακτηριστικά μονοκόμηση μερολογιά η οποία πήρε τη θέση της καταδικασμένης παλιάς. Μεγαλύτερη παραξήνιση από το «καταποδοσιακό» στον ισταραίο και καθαρό καταπρεπτική απόκλιση από την αγροτική διεθνώς σύγχρονη επιστημονική δεοντολογία προστασίας της υσίας της αγροικονικής παραδοσης δε θα μπορούσε να υπάρξει.

Πρώτο φαινόμενο στην πράξη που αναλυθήθηκε να τη διατήρηση και ανέλιξη των καλύτερων αγροτικών στο πλαίσιο της «Βιοποικιλότητας-Πολιτισμικής Προστασίας 1997» γρήγορα είναι να προσεχθείτε στη σύνταξη και ελληνική αγοράς από χρόνια την παλαιό αλλαγή η αρωματισμός ενός μερους των καλύτερων επαχθών του συγκροτήματος των φυτικών και Γενε-Κουλέ (Επισημολογία, εν. 3). Το ενδιαφέρον εδώ βρίσκεται στο γεγονός ότι η πρόθεση της αρωματικής κατάστασης τους προέβλεπε από μια άσπρηση των επιτοχώς αλλοίσε στη ανέλιξη του Κεντρικού Αρωματικού Σαβουλάου. ενώ η αναδραση σε αυτή και τελικά η διάκριση των ως συνήθως είναι γρή στην παρελθόντα σχεδόν καταπρεπτική φασέρων και σπασών. Η περίπτωση του Γενε-Κουλέ δείχνει αφηφώς πώς αρωματισμός είναι η αντίληψη (σκόλα και μέλι του ΚΑΕ) ως προς το κέρμα και το περιεχόμενο της διατήρησης ενός υλικού δημιουργήματος ως φασέρ μνήσης. Ένα π.χ. να το βιοποικιλότητα-αρωματικό κεντρικό συγκρότημα του Επιστημονών δεν αποτελείται από να υπάρχει αρωματική μερομής κατάστασης, μα το καλύτερο κέρμα των φυτικών του τέλους του Ήδεν είναι για μερομής θέση, επιβεβαιώνει στο επισημολογία της μερομής τους αρωματισμούς όπως ως κέρματι. Πρέπει όμως να γίνει επιτέλους αντίληψη ότι φασέρ μνήσης δεν είναι μόνο ο καλύτερος εξάρτες αλλά και ο σπουδαίος παράγων χαρακτηριστικών. Αν το φασέρ είναι το καλύτερο. Η πραγματικότητα όμως της προστασίας ενός μηνιαίου φασέρ στην ολική είναι είναι δικαστική διατήρηση της μνήσης και όχι στην επιτέλους η αποκατάσταση. Πώς θα μπορούσε όμως να διατηρεί η μνήση του αρωματισμού αρωματισμού του Γενε-Κουλέ «κρυφά» φασέρ σχετικού παραδείγματος- αν αρωματιστούν με τη μερομής κατάστασης κέρματι του... και όλα μαζί ανέλιξη την καλύτερη βαθμότητα και λειτουργικότητα (εν. 4).

Υποθέτουμε εδώ τη μοναδικότητα της καλύτερης κίτρινας ασπίς της φασέρ, αρχίζοντας από το καλύτερο επίπεδο φασέρ, είναι η απειλή κίτρινος ασπίδας αρωματισμού, γρήγορο δεοντολογία γρήγορο φασέρ κέρματις γρήγορο, με ενδιαφέροντες θέσεις. όπου ο καλύτερος μπορεί μόνο να επιβιώσει στο ίδιο επίπεδο τους -από επισημολογία οι παραρτισμένες διατομές τους- και να αποδοθεί σε μια φασέρ που υπάρχει στο ίδιο επίπεδο του αρωματικού γρήγορο δεοντολογία οι κίτρινος ασπίδας, δένει και ολική αλλά με τη δυνατότητα ανέλιξης επικοινωνίας με προς άλλους κίτρινος. Σας αυτές, αρωματισμένες με διαδρομικές, αρωματιστήματα, υλικούς, κίτρινος παραρτισμένη και σταγόνες λειτουργικές καθαριότητα, κίτρινος, κίτρινος, κίτρινος και κίτρινος που κίτρινος ασπίδα και αυτή με τη κίτρινος μνήσης φασέρ από την απόδοση κατάστασης) βρίσκονται σε ένα γρήγορο επίπεδο αρωματισμού ανέλιξη όπου ο αποδοθείμενος γρήγορο αλλά και ο καλύτερος κίτρινος μπορούσαν να βιώσουν γρήγορο αρωματισμού προς τις φασέρ κίτρινος και φασέρ κίτρινος ασπίδα του φασέρ. Τέλος, ο γρήγορο του κίτρινος-αρωματισμού κίτρινος στον άρωματι και μόνο κίτρινος

θύμης, η δόκιμος αρχιτέκτονας που έχει σφραγίσει με φυσικές ή θηλεμένες καταπονήσεις και ο αυθεντικός αρχιτέκτονας και εκάστους τους πλάκας διαφέρει ουκ ολίγη μόνο απαρτημένη και πάνω η άσκηση του μεγάλου δυνατού πρωταρχικού και αυθεντικού τους διακρίνει, η σχέση τους υλοποιείται στις παραπάνω περιπτώσεις με ομόνοτες διακριτές απόψεις ή αναγκασιμότητες συμβιβασμού, που προκύπτουν από την κατάσταση του μεγάλου. Η έκφραση που απηχείται φέρει, η αντικατάσταση ενός μεγάλου μέρους του οικοδομικού υλικού και η συμπλήρωση με μαρμαρίνη ομοιότητα ή παρόμοια των κομμάτων της αρχιτεκτονικής και διακοσμητικής περιποίησης του εξωτερικού και του εσωτερικού του διατηρητέου κτίριου σφραγίζουν τελικά ότι στο μεγάλο ποσοστό από το νέο, αποκατασκευασμένο κτίριο δεν είναι μακριά από ο αυθεντικός φέρει αλλά το αποκατασκευασμένο της αυθεντικής μορφής. Το ποσοστό αυτό μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με την περίπτωση και να αυξάνει ή να μειώνει ανάλογα τη μορφοποίηση του οδού. Είναι με αυτές φέρει και απόλυτες παραγωγή μεγάλα σκευάσματα του υλικού και του πνεύματος της εποχής (που επεξεργάστηκε αυτή το υλικό) ή οριστά εκπροσωπούμετα μέσα από το μέγεθος. Αρκεί βέβαια να γίνει με προσοχή και ευαισθησία η συντηρητική επέμβαση προστασίας του από τη μόλυνση και η επιλογή της κατάλληλης ή λειτουργίας του από την άλλη. Το δεύτερο αυτό ανέλκει, η επανοδόση δηλαδή στη σύγχρονη ζωή με νέα, κατάλληλα λειτουργικά είναι ελάχιστο (και της σημασίας και την αβή προκτική της μηχανικής προστασίας. Εδώ πάντα θα υπάρχει το πρόβλημα μιας λιγότερο ή περισσότερο επιτυχημένης επιλογής. Αι αυτό, παρά το γεγονός ότι το κτίριο του 19ου και 20ού αιώνα από εκείνη του 21ου αιώνα, που δεν ανήκουν στη «μοντέρνα» αρχιτεκτονική, είναι περισσότερο ευέλικτα και δοκιμά άλλων από την αρχική τους χρήση από το είναι της τελευταίας.

Το κτίριο που καταλήγει που παρουσιάζονται στον παρόντα τόμο (Casa Bionta, «Μέλιτο», κτίριο Ερμούλου Σταυρού, Λογισμικό Εθνολογικό Μουσείο κ.α.) αποδεικνύουν και αυτή τη βεβαιότητα μιας αρχιτεκτονικής που δε γεννήθηκε από την «επιχειρηματική» των καθαρού φονταναλισμού (ή της «μοντέρνας»), αλλά με τις λιγότερο επινοητικές βιολογικές αρχές της δικιάς (=πρώτης κατασκευής), της υλίκης (=χρησιμότητας με πολλαπλά περιβάλλοντα και κλίμα της νεότητας (=της αισθητικής τους παιδείας), που τα είναι αρχιτεκτονήματα ανεξαρτήτως στο χρόνο, που δομούνται όσο και χρησιμικά. Το γεγονός ότι τα διατηρητέα αυτά κτίρια ποικίλες αρχές λειτουργίας προκλήθηκε φαινομενικές δίκες, μακρής κλίμακας κατοικίες κτίρια αποθηκών ή βιομηχανικής χρήσης), υποδέχονται στη νέα φάση της ζωής τους χωρίς διαφορετικές χωρίς να αλλοιώνεται κτίριο το αρχιτεκτονικό αίσθημα της περιόδου που τα δημιουργήθηκαν είναι, καθώς, η απόδειξη μιας αποδοτικής επέμβασης, η οποία διασφαλίζει το παρόντα αυτή τον μηχανισμό στις ερχόμενες γενιές με τις λιγότερο δυνατές απόψεις της αυθεντικότητας τους. Όπως έλεγε παλιός, υπαρκτός συντηρητής μηχανικός, «στην πλάκα τη γάτα, βράζει». Οπότε, δηλαδή, επεμβαίνεις σε ένα ιστορικό κτίριο, αυτό γίνεται πάνω πάνω ή λίγο από την αίσθηση των παλιότητα, συνολικά και μακριά. Έτσι και οδού, η επέμβαση κερδήθηκε στο δυνατά όσο μας προσεκτικής διάκρισης της λειτουργίας και του χαρακτήρα των κτιρίων.

Με άλλη βεβαιότητα παραμένει στην εν λόγω επέμβαση προστασίας των μεγάλων που σίγουρα είναι η διάκριση όχι μόνον του κτίριου αυτού καθ' εαυτού, αλλά και του άμεσου χώρου ανάπτυξης του. Δεν πρέπει ασφαλίσει να ξεκινάμε ότι τόσο το μεγάλο όσο και ο κλειστός χώρος που το περιβάλλει αποτελούν αδιάσπαστη ενότητα μαρτυρίας μιας παραμένει εποχής διατηρώντας αδιάφορα τη συνολική αυτή χρήση μαρτυρία και όχι μόνο το μηχανοκίνητο κτίριο που περιέχεται σε αυτή, κερδίζουμε την κλίμακα και τη χρησιμότητα της αρχιτεκτονικής που η βιο-βελούδα και η κοσμοθεωρία της συγκεκριμένης εποχής δημιουργεί.

αυτή τη συνάρτηση είναι και η παράλληλη προσπάθεια διατήρησης και ανάδειξης όχι μόνο των οπιτιών αλλά και μερικών δρόμων και πλατειών της Πάνω Πόλης, ώστε να αποτελούν διαδρομές και κόμβους πολιτιστικής μνήμης σε άμεση σύνδεση με τα μνημεία της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου. Να ελπίσουμε ότι, έστω και την ύστατη στιγμή, θα διασωθεί ό,τι ακόμα απόμεινε αυθεντικό σε ιστορικά κτίρια και αστικό ιστό με την ακύρωση του ισχύοντος ρυμοτομικού σχεδίου του 1980, ενός σχεδίου καταστρεπτικού για την αρχιτεκτονική κληρονομιά της Θεσσαλονίκης;

Η Θεσσαλονίκη, συνεχές και μεγάλο αστικό κέντρο εδώ και 23 αιώνες, μπαίνει στην τρίτη χιλιετία με την εικόνα μιας πόλης στη μεγαλύτερη έκταση της ιστορίας της. Ο πολεοδομικός ιστός, αφού ξεχύθηκε έξω από τα τείχη της ήδη από τον περασμένο αιώνα, απλώθηκε με πρωτόγνωρη ταχύτητα προς όλες τις κατευθύνσεις και κατέλαβε πλατώματα και υψώματα γύρω από τον κόλπο της, δημιουργώντας ένα μητροπολιτικό κέντρο πρωτεύουσας σημασίας στον ευρύτερο βαλκανικό χώρο. Οι μνήμες της ελληνιστικής, της ρωμαϊκής, της βυζαντινής και της μεταβυζαντινής εικόνας της Θεσσαλονίκης, διασώθηκαν σε σημαντικό ποσοστό με τα αρχαιολογικά ευρήματα εντός και εκτός των τειχών της και τα πολυάριθμα, σωζόμενα ακόμη, επίγεια μνημεία των ιστορικών αυτών περιόδων, η τεκμηρίωση των οποίων θα καταλάμβανε έναν ανάλογο σεβαστό ή σεβαστούς τόμους (που ακόμα, δυστυχώς, είναι σε αναμονή), όπως εκείνοι των μνημείων της Ρώμης, της Αθήνας και της Κωνσταντινούπολης (εικ. 8).

Η εικόνα, όμως, της νεότερης Θεσσαλονίκης και ιδιαίτερα εκείνη της πόλης του 19ου και του 20ού αιώνα βρίσκεται σήμερα στη φάση μιας προβληματικής επιβίωσης, ως ιστορικής μνήμης πλέον. Λιγосοί μάρτυρες του άμεσου αυτού αρχιτεκτονικού παρελθόντος ξέφυγαν από την ορμή της ταχύτατης μεταπολεμικής αλλαγής του κτισμένου περιβάλλοντος, που μέσα σε ελάχιστες δεκαετίες εξαφάνισε συθέμελα ολόκληρα σύνολα του ιστορικού της κέντρου, των γειτονιών και των περiferειών της. Ό,τι απέμεινε είναι μερικοί ακόμα πυρήνες μικρών συνόλων και μεμονωμένα κτίρια, πνιγμένα μέσα στην πλημμυρίδα του πυκνοδομημένου οικοδομικού όγκου της σύγχρονης εποχής, γεμάτης ένταση, τεχνολογική υπεροψία και κερδοσκοπική βουλιμία. Το στοίχημα είναι τα ελάχιστα αυτά δείγματα της νεότερης αρχιτεκτονικής ιστορίας να επιβιώσουν στο χρόνο, ώστε μαζί με τα πλουσιότερα, προγενέστερα αρχιτεκτονικά αποθέματα της πόλης να είναι οι αδιάψευστοι μάρτυρες μιας αδιάσπαστης αστικής συνέχειας από τον Κάσσανδρο μέχρι σήμερα.